

«Απούχει άρματα ας κρατά
κι αφού δεν έχει ας βρίσκει ...»

*Δημοτικό τραγούδι του Διγενή Ακρίτα,
Κρητική παραλλαγή*

Δρ. ΛΕΩΝΙΔΑΣ Φ. ΚΑΛΛΙΒΡΕΤΑΚΗΣ

ΣΤΙΣ ΔΩΔΕΚΑ ΠΑΡΑ ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΟ ΠΡΩΙ της 29ης Οκτωβρίου, μια μόλις ημέρα μετά την έναρξη της Ιταλικής επίθεσης στην ελληνοαλβανική μεθόριο, ένα υδροπλάνο προερχόμενο από την Αίγυπτο προσθαλασσωνόταν στο άλλο άκρο της Ελλάδας, στα νερά του κόλπου της Σούδας, μεταφέροντας μια ομάδα Βρετανών αξιωματικών, οι οποίοι έσπευδαν στην έδρα της V Μεραρχίας στα Χανιά, με την εντολή να μελετήσουν την αμυντική κατάσταση της νήσου Κρήτης. Τρεις ημέρες αργότερα αποβιβαζόταν στο νησί ένα βρετανικό τάγμα πεζικού, ενώ στις 6 Νοεμβρίου κατέφθιναν από την Αίγυπτο ένας Βρετανός ταξίαρχος, δύο μοίρες αντιαεροπορικού πυροβολικού και ένα τάγμα μηχανικού, που ξεκινούσε ευθύς αμέσως την κατασκευή μιας βάσης καυσίμων στη Σούδα και ενός αεροδρομίου στον παράκτιο χώρο 17 χιλιάμετρα δυτικά των Χανίων, κοντά σε ένα άσπμο μέχρι τότε χωριό με το όνομα Μάλεμε.

Με την αναχώρηση στο μεταξύ της V Μεραρχίας Κρήτης για το μέτωπο, συμφωνήθηκε να αναλάβουν οι Βρετανοί την ευθύνη του νησιού και αποστάλθηκαν άλλο ένα τάγμα πεζικού και μια μοίρα καταδρομών, ενώ από ελληνικής πλευράς απέμειναν επιτόπου μόνον οι πυρήνες των εμπέδων, με κυμαινόμενη δύναμη μεταξύ 1.000 και 2.000 ανδρών, κυρίως διερχομένων ληξιαδειούχων οπλιτών. Αυτοί και οι τρεις βρετανικές μονάδες που προαναφέραμε, αποτελούσαν μέχρι την άνοιξη του 1941 τη φρουρά της Κρήτης, για την οποία ο Τσώρτσιλ είχε υποτίθεται εκφράσει την ευχή να μεταβληθεί σε ένα άπαρτο φρούριο.

Ήδη από το Νοέμβριο του 1940, ο Στρατιωτικός Διοικητής Κρήτης αντιστράτηγος Αλεξάκης είχε ζητήσει από το Υπουργείο Στρατιωτικών να

εξεταστεί το ενδεχόμενο εξοπλισμού των Κρητών εφέδρων παλαιότερων κλάσεων, προκειμένου να ενισχυθεί η αποδυναμωμένη άμυνα της νήσου.

Είναι σκόπιμο ίσως, στο σημείο αυτό, να υπενθυμίσουμε την εξαιρετικά προβληματική σχέση του καθεστώτος Μεταξά και του βασιλιά Γεώργιου προσωπικά, με την Κρήτη. Πέραν της ιστορικής πολιτικής αντίθεσης –κατάλοιπο του δικασμού– μεταξύ βασιλοφρόνων και βενιζελικών, που αποτελούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία του Κρητικού πληθυσμού, στο νησί είχε λάβει χώρα και η μόνη ουσιαστική πράξη αντίστασης κατά της δικτατορίας, με την ένοπλη εξέγερση του λαού των Χανίων που κατέλυσε επί ένα εικοσιτετράωρο τις κρατικές αρχές της πόλης τον Ιούλιο του 1938. Μετά την καταστολή της θαρραλέας αλλά ασυντόνιστης αυτής ενέργειας, κύριο μέλημα του τότε Στρατιωτικού Διοικητή –που κατά σατανική σύμπτωση ήταν ο Γεώργιος Τσολάκογλου– υπήρξε ο αφοπλισμός των Κρητών, και ιδιαίτερα η παράδοση των χιλίων περίπου σύγχρονων όπλων που οι επαναστάτες είχαν αφαιρέσει από τις στρατιωτικές αποθήκες.

Οι προσπάθειές του Τσολάκογλου και των διαδόχων του έμειναν χωρίς αποτέλεσμα, και ο μερικός εθελοντικός αφοπλισμός επετεύχθη μόνον μετά την εκδήλωση της Ιταλικής επίθεσης το 1940, όταν οι εφημερίδες γέμισαν με τις εκκλήσεις του καθεστώτος: *«Κρήτες, μια από τας μεγαλύτερας υπηρεσίας που δύνασθε να προσφέριτε εις την αγωνιζομένην Πατρίδα μας, είναι να παραδώσετε τα υπό την κατοχήν σας ευρισκόμενα παντός είδους πολεμικά όπλα – Η Πατρίς θα σας ευγνωμονεί»*. Το πόσο προσχηματική ήταν αυτή η έκκληση προκύπτει από το γεγονός ότι αρκετά από τα 60.000 περίπου όπλα που συγκεντρώθηκαν με αυτόν τον τρόπο ουδέποτε απεστάλησαν στο μέτωπο, αλλά παρέμειναν κλειδωμένα στις αποθήκες, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων.

Τώρα λοιπόν ετίθετο ζήτημα επανεξοπλισμού των Κρητών. Επακολούθησε πυκνή αλληλογραφία μεταξύ της τοπικής Στρατιωτικής Διοίκησης, του Γενικού Επιτελείου και –βεβαίως– του Υφυπουργείου Ασφαλείας, κατά τη διάρκεια της οποίας αναμετρήθηκαν οι πολιτικές με τις στρατιωτικές προτεραιότητες και, με τα πολλά, στις 4 Ιανουαρίου του 1941 δόθηκε έγκριση να συγκροτηθεί ένα Σώμα Πολιτοφυλακής δύναμης 3.050 οπλιτών των κλάσεων 1915–1920, δηλαδή μεταξύ 40 και 45 ετών, με σκοπό τη δράση κατά πιθανής εκθρικής ενέργειας, *«ήτοι αποβάσεως εκθρικών δυνάμεων και προσγειώσεως αλεξιπτωτιστών και στρατευμάτων εξ αεροσκαφών»*. Οι πολιτοφύλακες θα διατηρούσαν μεν την πολιτική τους περιβολή αλλά θα έφεραν ως διακριτικά ένα κυανό δίκωχο και ένα περιβραχιόνιο του ίδιου χρώματος με *«έμβλημα καθορισθόσμενον εν καιρώ»*, ενώ τα τουφέκια τους θα φυλάσσονταν από τη Χωροφυλακή.

Η ανταπόκριση του πληθυσμού στην πρόσκληση υπήρξε τόσο άμεση και πληθωρική, ώστε στις 21 Ιανουαρίου η Στρατιωτική Διοίκηση ζήτησε να της διατεθούν 10.500 τουφέκια, 350–375 οπλοπολυβόλα και 50–

60 πολυβόλα, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις ανάγκες των πολιτών που απαιτούσαν να εξοπλιστούν.

Η ανταπόκριση όμως αυτή είχε το αντίθετο αποτέλεσμα από το αναμενόμενο. Στις 9 Φεβρουαρίου 1941 το Γενικό Επιτελείο διέταξε εσπευσμένα τον περιορισμό της Πολιτοφυλακής σε 1.500 άνδρες, στους μισούς με λίγα λόγια από τους αρχικά προβλεπόμενους και σε ελάχιστο κλάσμα των αυθορμήτως παρουσιασθέντων, με τη δικαιολογία ότι «*υπό τα επικρατούσας νυν εν τη Μεσογείω συνθήκας, δεν διαφαίνεται η από θαλάσσης επίτευξις καταλήψεως της Κρήτης*». Για τον εξοπλισμό της μειωμένης αυτής δύναμης οι Βρετανοί διέθεσαν τα αναγκαία όπλα, των οποίων εξαγγέλθηκε η προσεχής διανομή.

Τελικώς, ούτε οι πολιτοφύλακες αυτοί συγκροτήθηκαν σε τακτικές μονάδες ή έστω εξοπλίστηκαν. Όπως παρατηρεί χαρακτηριστικά ο υποστράτηγος Καφάτος, «*νεωτέρα διαταγή ακυροί την πρώτην και διατάσσεται η διακοπή πάσης εργασίας προς οργάνωσιν Πολιτοφυλακής, η διάλυσις των υπό *οργάνωσιν Σωμάτων και η αποστολή εις το Κέντρον πάντων των δια την Πολιτοφυλακίν προοριζομένων όπλων και υλικών, μηδέ των διακριτικών περιβραχιονίων εξαιρουμένων*». Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτά συνέβησαν μετά τον θάνατο του Μεταξά (29 Ιανουαρίου 1941), στην περίοδο δηλαδή που η διαχείριση των πραγμάτων της Ελλάδας είχε περιέλθει με αμεσότερο τρόπο στον βασιλιά Γεώργιο και το περιβάλλον του. Ακόμη και αν υπήρχε κάποια αμφιβολία περί των κινήτρων μια τέτοιας ενέργειας, την διέλυσε η κατοπινή κατάθεση του τότε Στρατιωτικού Διοικητή υποστράτηγου Κίτσου, ότι αυτός συνέστησε την ανάκληση της διαταγής «*διότι δεν ήτο βέβαιος ότι τα όπλα ταύτα οι χωρικοί δεν θα έστρεφον κατά της Κυβερνήσεως*».

Αυτή ήταν η κατάσταση των πραγμάτων όταν, μετά τη Γερμανική εισβολή, μετεβλήθη άρδην η εξέλιξη του πολέμου και στις 20 Απριλίου 1941 ο αντιστράτηγος Τσολάκογλου υπέγραφε την παράδοση των Ελληνικών δυνάμεων στη Μακεδονία και την Ήπειρο.

Τη στιγμή της συνθηκολόγησης, η δύναμη της V Μεραρχίας Κρήτης, που βρισκόταν στην περιοχή της Ζίτσας βορείως των Ιωαννίνων, ξεπερνούσε τους 20.000 άνδρες καθώς, με την κατάρρευση του μετώπου, προσήλθαν στις γραμμές της και αρκετοί στρατιώτες Κρητικής καταγωγής από τις υπόλοιπες υπό διάλυση μονάδες του Ελληνικού Στρατού. Διασχίζοντας την Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία, η Μεραρχία διεπεραιώθηκε στον Ψαθόπυργο της Πελοποννήσου. Εκεί την βρήκε στις 11 Μαΐου 1941 η διαταγή του, κατοχικού ήδη, Υπουργού Εθνικής Αμύνης υποστράτηγου Μπάκου, βάσει της οποίας οι απολυόμενοι έφεδροι αποστέλλονταν υποχρεωτικά σε αγροτικές περιοχές, αποκλεισμένης της επιστροφής τους στην Κρήτη, ενώ οι μόνιμοι αξιωματικοί διατάσσονταν να παραμείνουν στη διάθεση της νεοσύστατης Στρατιωτικής Διοίκησης Πελοπον-

νήσου. Αψηφώντας τη διαταγή, ορισμένοι από τους εφένδρους κατάφεραν να διαφύγουν στην Κρήτη, οι περισσότεροι όμως, πάνω από 19.000 μάχιμοι άνδρες, ηλικίας 18-40 ετών, και 600 έμπειροι αξιωματικοί, παρέμειναν αποκλεισμένοι στην Ελλάδα, παρακολουθώντας ανίσχυροι τα τεκταινόμενα στο νησί τους.

Αντ' αυτών, στην Κρήτη είχαν διεπεραιωθεί 900 μαθητές της Σχολής Χωροφυλακής, τους οποίους ακολούθησαν 5.000 περίπου νεοσύλλεκτοι από τα Κέντρα Εκπαίδευσης του Ναυπλίου, της Τρίπολης και της Καλαμάτας, στην πλειοψηφία τους κληρωτοί της σειράς 1941^A που είχαν παρουσιαστεί πριν λίγες ημέρες στο στρατό, ενώ στις 29 Απριλίου έφθασαν στο Κολυμπάρι και 300 περίπου Ευέλπιδες.

Παράλληλα, στο διάστημα μεταξύ 25 και 30 Απριλίου, χάρις σε μια μεγαλειώδη πράγματι επιχείρηση εκκένωσης του Βρετανικού Ναυτικού, αποβιβάστηκαν στην Κρήτη προερχόμενοι από την ηπειρωτική Ελλάδα, περί τους 43.000 Νεοζηλανδοί, Αυστραλοί και Βρετανοί στρατιώτες, από τους οποίους παρέμειναν τελικώς στο νησί 28.600 άνδρες. Επρόκειτο για έναν εξουθενωμένο στρατό, που βρισκόταν εκατοντάδες χιλιάδες μιλίων μακριά από τα σπίτια του και ο οποίος στη συντριπτική του πλειοψηφία, παρά την καρτερικότητα με την οποία πολέμησε στον Αλιάκμωνα, τον Όλυμπο και τις Θερμοπύλες, είχε μόλις ζήσει μια σοβαρή ήττα και μια δραματική υποχώρηση, εγκαταλείποντας πίσω 3.000 νεκρούς, 12.000 αιχμαλώτους, βαρέα όπλα, οχήματα, και σε πολλές περιπτώσεις ακόμη και τον ατομικό του οπλισμό.

Στην Κρήτη είχαν καταφύγει επίσης, από τις 23 Απριλίου, και η Ελληνική κυβέρνηση, με επικεφαλής τον βασιλιά Γεώργιο και το νέο πρωθυπουργό, τον κρητικής καταγωγής Εμμανουήλ Τσουδερό. Από την υποχώρηση στην Ελλάδα έως την επίθεση των Γερμανών στην Κρήτη μεσολάβησε ένας κρίσιμος μήνας, κατά τη διάρκεια του οποίου η βρετανική και η ελληνική πλευρά διεξήγαγαν ατέρμονες συζητήσεις σε στρατηγικό και τακτικό επίπεδο γύρω από τις δυνατότητες άμυνας της Κρήτης, το σκόπιμο ή μη της επερχόμενης μάχης, την κατανομή και τους ρόλους των διαθεσίμων δυνάμεων, τις προθέσεις και τα πιθανά σχέδια του αντιπάλου κ.τ.λ. Στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα της αξιοποίησης των τοπικών δυνάμεων αντιμετωπίστηκε με τρόπο τελείως περιθωριακό και συχνά αλλοπρόσαλλο.

Ο Τσουδερός υπογράμμισε στον Βρετανό πρέσβη στις 29 Απριλίου ότι *«οι κάτοικοι της νήσου άνευ ουδεμίας εξαιρέσεως είναι έτοιμοι να κάμουν κάθε θυσία για τον αγώνα, και μόνον η απογοήτευσις θα ηδύνατο να περιορίση τον ενθουσιασμόν των»*. Να υπενθυμίσουμε ότι, εκτός των άλλων, το νησί έβριθε από απότακτους ή απόστρατους βενιζελικούς αξιωματικούς. Είναι γεγονός ότι ο Τσουδερός, με τον αναγκαστικό νόμο *«περί αποκαταστάσεως αξιωματικών εξελθόντων του στρατεύματος δια λόγους πολιτικούς»* επιχείρησε να δώσει μια σαφή ένδειξη για την αλλα-

γή κλίματος που σηματοδοτούσε η συγκρότηση της κυβέρνησής του. Ταυτόχρονα τοποθέτησε ορισμένους Κρήτες αξιωματικούς σε επιτελικές θέσεις, ενώ όμως είχε τη δυνατότητα να επιστρατεύσει το σύνολο όσων βρίσκονταν εκτός στρατεύματος αρκέστηκε, έχοντας κατά νουν «*το απελπιστικόν της καταστάσεως και επομένως το αμφίβολον του αποτελέσματος του αγώνος*», να προσκαλέσει έναν περιορισμένο αριθμό εθελοντών.

Την ίδια στιγμή, όσοι Κρήτες έφεδροι στρατιώτες του Αλβανικού μετώπου των κλάσεων 1921-1929, δηλαδή μεταξύ 30 και 40 ετών, είχαν καταφέρει να διαφύγουν με δικά τους μέσα από την ηπειρωτική Ελλάδα και να φθάσουν θαλασσοπνιγμένοι στο νησί, αντί να ανασυγκροτούνται σε νέες μονάδες ή, έστω, να εντάσσονται στις υπάρχουσες, διατάσσονταν να αναχωρήσουν με μηνιαία άδεια (!) για τα σπίτια τους, όπου τελικώς τους βρήκε η γερμανική εισβολή.

Η στάση αυτή των κρατούντων, πέραν όλων των άλλων αντικατόπτριζε, πιστεύω, τη βαθύτερη πεποίθησή τους ότι η υπόθεση ήταν εκ των προτέρων χαμένη. Ήδη τα αποθέματα χρυσού της Τραπέζης της Ελλάδος φυγαδεύονταν εσπευσμένα στην Αίγυπτο, ενώ είχαν αρχίσει οι συζητήσεις ποια θα ήταν η καταλληλότερη στιγμή για την αναχώρηση του βασιλιά και της κυβέρνησης. «*Δι' εμέ όμως τίθεται το σοβαρόν ερώτημα εάν θα ήτο δυνατόν να κρατηθή η νήσος*», έγραφε στις 14 Μαΐου ο Τσουδερός: «*Οι Κρήτες, γενναίοι πάντοτε, βλέπουν την άνω εκτεθείσαν κατάστασιν με φόβον από ακριβή εκτίμησιν των πραγμάτων και ιδίως διότι είναι εντελώς άοπλοι. Η κυβέρνησις Μεταξύ τους είχεν αποπλίσει. Εάν είχαν οι κάτοικοι όπλα, αι στρατιωτικάί ελλείψεις θα είχαν ολιγωτέραν σημασίαν*».

Ιδού λοιπόν που, κατά τη διάρκεια αυτών των ύστατων διαβουλεύσεων, τα όπλα των Κρητών έμπαιναν για άλλη μια φορά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. «*Πρότεινα εις τους Βρετανούς*», σημειώνει ο Έλληνας πρωθυπουργός, «*να συσταθή πολιτοφυλακή εν τη νήσω υπό εμπειροπολέμους Κρήτας αξιωματικούς. Δέχονται με όλοι την ορθότητα της προτάσεως, αλλά δεν υπάρχουν ούτε όπλα ούτε φυσίγγια δια να οπλίσωμεν τους κατοίκους*».

«*Η πραγματικότητα ήταν ότι ολόκληρος ο πληθυσμός της Κρήτης ήθελε να πολεμήσει*», συμπληρώνει ο ανώτατος διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων στην Κρήτη Νεοζηλανδός υποστράτηγος Φράιμπεργκ: «*Ουδενμία αμφιβολία έχω ότι αν είχαμε καιρό, θα ηδυνάμεθα να συγκεντρώσουμε και εκπαιδεύσουμε δύο πλήρεις μεραρχίας*». Ανάλογη είναι και η εικόνα που σκιαγραφεί και ο ταξίαρχος Σώλοσπερυ: «*Ήταν υπέροχο το θέαμα να βλέπεις τους χωρικούς όλων των ηλικιών να εκλιπαρούν να τους δοθούν όπλα. Το ηθικό των Κρητικών είναι αδύνατο να περιγραφεί*».

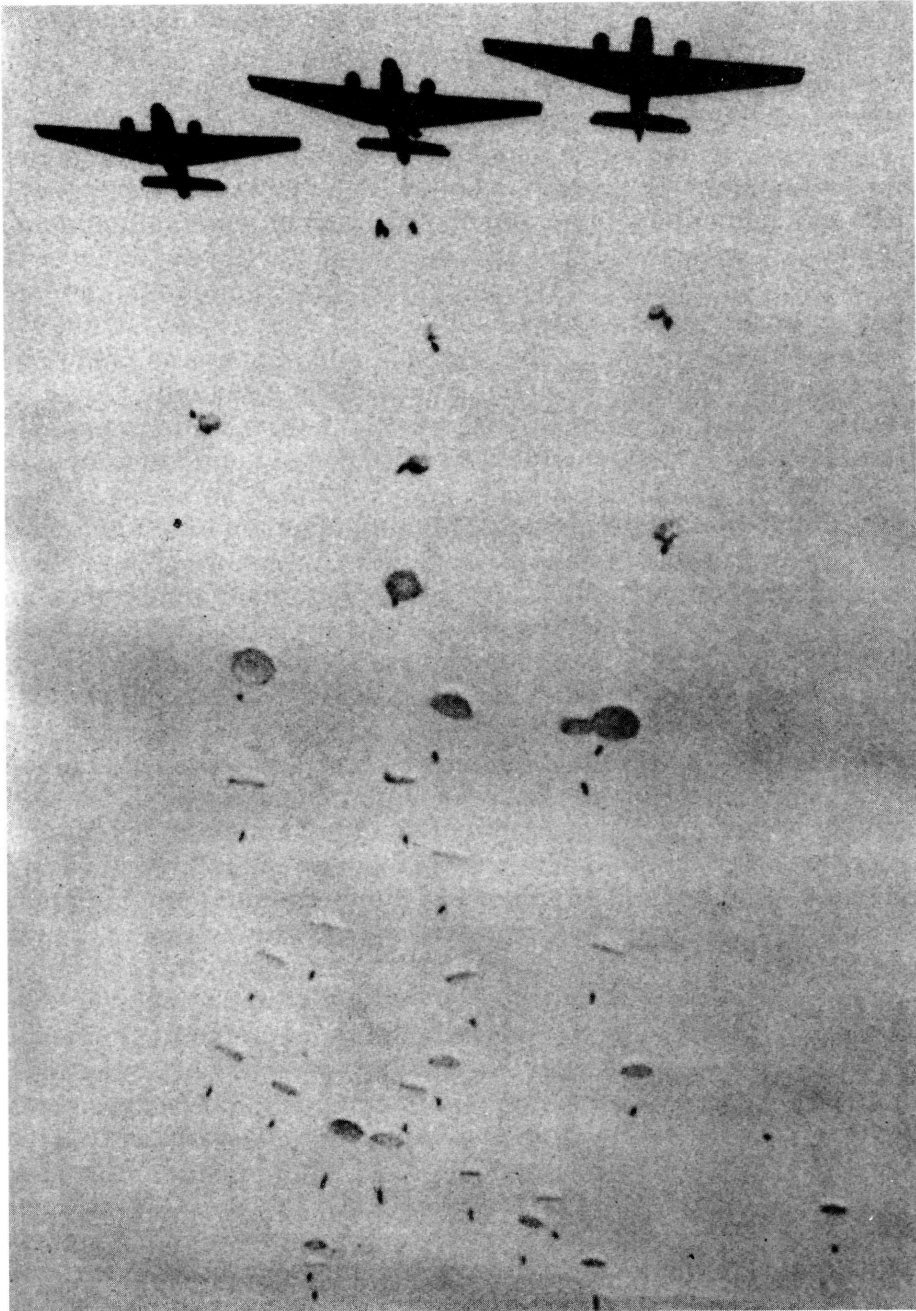
«*Δόστε μας τουφέκια*» έγραφε στην εφημερίδα «Κρητικά Νέα» στις 5 Μαΐου ο Ηρακλειώτης συγγραφέας Ιωάννης Μουρέλλος, «*δόστε μας τουφέκια κι είμαστε έτοιμοι*». Ο υποστράτηγος Καφάτος, τέλος, που υπηρε-

τούσε τότε στο Υπουργείο των Στρατιωτικών στα Χανιά, συνοψίζει αδρά το όλο ζήτημα: «Ο πληθυσμός της νήσου ήρchiσε να αξιολογηθεί και αρκετά ζωηρώς τον εξοπλισμόν του και την οργάνωσίν του, ώστε να καταστή ικανός να πολεμήσει δια την άμυναν του τόπου του παρά το πλεονέκτημα των Ελληνικών και Αγγλικών δυνάμεων. Δεν επρόκειτο δε, εις την προκειμένην περίπτωση, περί απολέμου και απείρου τινος συρφετού, αλλά περί παλαιμάχων αγωνιστών των από του 1912 μέχρι του 1920 πολέμων, οι οποίοι, προς τοις άλλοις θα εμάχοντο υπέρ βωμών και εστιών, και των οποίων η μετά ταύτα τιμή και υπόληψις θα εξηγήται από την διαγωγήν την οποίαν θα επεδείκνυον κατά τον αγώνα. Οιοσδήποτε υπεύθυνος, έχων προ οφθαλμών μόνον το συμφέρον του αγώνος», τονίζει καταληκτικά, «δεν θα έπρεπε να παραβλέψη έναν τοιούτον παράγοντα».

Η υπόθεση του εξοπλισμού των Κρητών εκκρεμούσε μέχρι την τελευταία στιγμή, με τη σχετική ευθύνη να μετατοπίζεται καθημερινά μεταξύ των ελληνικών και των βρετανικών αρχών. Οι τελευταίες σελίδες αυτής της ατέρμονης αλληλογραφίας φέρουν ημερομηνία 18 Μαΐου 1941.

Ήδη όμως είχε έλθει το πλήρωμα του χρόνου. Από τα ξημερώματα της 20ης Μαΐου, 400 βομβαρδιστικά και 300 καταδιωκτικά αεροπλάνα κατέκλυσαν κατά σμήνη τον εναέριο χώρο της Κρήτης, εξαπολύοντας έναν άνευ προηγουμένου καταγισμό πυρός, ακολουθούμενα από 500 μεταγωγικά αεροπλάνα από τα οποία άρχισε η πτώση 8.000 αλεξιπτωτιστών, ενώ παράλληλα 80 ρυμουλκούμενα ανεμοπλάνα ελίσσονταν αθόρυβα και προσγειώνονταν το ένα κατόπιν του άλλου στο έδαφος.

Μόλις συνήλθαν από την κατάπληξη που τους προκάλεσε το καινοφανές αυτό θέαμα, τα συμμαχικά τμήματα έσπευσαν προς τα σημεία συγκέντρωσης των ρίψεων του εχθρού. Με την έναρξη της εισβολής, σημειώνει ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Ι. Δροσάκης, έκαναν αιφνιδίως την εμφάνισή τους και οι χωρικοί, «κρατούντες άλλος κάποιο σκουριασμένο, άλλος κάποιο μισοχαλασμένο όπλο, άλλος παλαιό εμπροσθογεμές, άλλος κυνηγετικό δίκαννο, άλλοι με τσεκούρια, με κονδρά ραβδιά». Πράγματι, η εκδήλωση της επίθεσης, όπως αναφέρει ο υποστράτηγος Καφάτος, «έδωσε το σύνθημα του συναγερμού, εν αρχή μιν μεταξύ των κατοίκων των πόλεων και των εγγύτερον προς τα σημεία των συμπλοκών χωριών, εν συνεχεία δε και των μάλλον απομακρυσμένων». Ο πληθυσμός, υπογραμμίζει ο επίσης παρών, υπουργός Δικαιοσύνης στην κυβέρνηση Τσουδερού, Στυλιανός Δημητρακάκης, «εζητούσεν όπλα να αμυνθή». Στις πόλεις ειδικότερα, οι ελληνικές και βρετανικές αρχές «διέτρεξαν ανησυχούς στιγμές». Πλήθη έξαλλων πολιτών πολιορκήσαν τα φρουραρχεία και τους στρατώνες και παραβίασαν τις στρατιωτικές αποθήκες στα Χανιά και το Ηράκλειο, στις οποίες ανακαλύφθηκαν φυλασσόμενες σημαντικές ποσότητες οπλισμού που παρέμενε όλο αυτό το διάστημα ακρησιμοποιήτος, παρά τα συνεχώς έως της χθες επαναλαμβανόμενα περί της παντε-

*Η εισβολή των Γερμανών αλεξιπτωτιστών στην Κρήτη τον Μάιο 1941
(φωτογραφία από το βιβλίο LA CHUTE DE LA CRÈTE του Alan Clark,
έκδοση Robert Laffont, Paris).*

λους έλλειψής του. Στο μεταξύ, «οι κάτοικοι των χωριών, δράττοντες ό,τι έκαστος όπλον διέθετε και σχηματίζοντες αυτοσχεδίουσ ομάδες, συνέρρεον προς τα σημεία καθόδου του εχθρού. Είτε παρά το πλευρόν του στρατού μαχόμεναι αι ομάδες αύται, είτε και αυτοτελώσ, ως αι πλείσται των περιπτώσεων, εξεκαθάρισαν ταχύτατα και πλήρως ευρείας περιοχάς από του εκεί κατελθόντος εχθρού, επιβάλλοντες αυτώ βαρυτάτας απωλείας». Σε πολλές περιπτώσεις, οι χωρικοί εφοδιάζονταν με τα όπλα των νεκρών Γερμανών ή, ακόμη καλύτερα, σπεύδοντας εκεί που προσγειώνονταν τα Γερμανικά αλεξίπτωτα με τις ειδικές μεταλλικές ατράκτους πολεμοφοδίων, επέστρεφαν πάνοπλοι στη μάχη.

Στο Καστέλλι Κισάμου, στα Φλώρια, την Αγριμοκεφάλα και το φαράγγι της Καντάνου στο Σέλινο, στο Γαλατά, την Αγιά και τον Αλικιανό Χανίων, στο Λατζιμά και τα Περιβόλια Ρεθύμνου, στο Μασταμπά και τον Προφήτη Ηλία Ηρακλείου και σε δεκάδες άλλα σημεία της νήσου, οι ομάδες των ενόπλων πολιτών έλαβαν μέρος επί δέκα ημέρες σε μεμονωμένες μικροσυμπλοκές αλλά κάποτε και σε πραγματικές μάχες.

Ο ακριβής αριθμός των ελευθέρων σκοπευτών που ενεπλάκησαν στη Μάχη της Κρήτης είναι, φυσικά, δύσκολο να υπολογιστεί. Η συγκριτική προσέγγιση των ποικίλων μαρτυριών τους ανεβάσει χονδρικά σε 6.000, από τους οποίους περί τους 2.500 έδρασαν στα Χανιά, άλλοι τόσοι στο Ηράκλειο και 1.000 περίπου στο Ρέθυμνο. Επικεφαλής τους, όταν υπήρχαν, τέθηκαν παλαιοί τοπικοί καπεταναίοι, απόστρατοι και απότακτοι αξιωματικοί, βαθμοφόροι της χωροφυλακής, ιερείς και καλόγεροι, ή και απλοί υπαξιωματικοί και φαντάρτοι, που βρέθηκαν «αδειούχοι» στα χωριά τους. Σε δύο περιπτώσεις, στην Κνωσό και το οροπέδιο της Νίδας στον Ψηλορείτη, μερικές εκατοντάδες χωρικοί είχαν τεθεί υπό τις διαταγές αξιωματικών της Βρετανικής Υπηρεσίας Ειδικών Επιχειρήσεων (SOE), των μόνων ίσως που είχαν πάρει στα σοβαρά την υπόθεση. «Όστις έλαβε μέρος εις τον αγώνα αυτόν, ή όστις παρηκολούθησε την αποτελεσματικήν δράσιν και την πραγματικώς υπέροχον συμπεριφοράν των προχείρως κατά την στιγμήν της εισβολής και αυθορμήτως σχηματισθεισών ομάδων χωρικών», υπογραμμίζει ο υποστράτηγος Καφάτος, «δύναται να υπολογίση το μέγεθος του διεπραχθέντος εγκλήματος [του μη εξοπλισμού οργανωμένης Πολιτοφυλακής], όπερ εσαμποτάρισε κυριολεκτικώς εις όφελος του εχθρού τον αγώνα».

Αλλά το εύρος και η οξύτητα της αντίδρασης των Κρητών απέναντι στους εισβολείς δεν εξέπληξε μόνο τη συμμαχική πλευρά. Εξίσου έντονος υπήρξε ο αιφνιδιασμός των Γερμανών, αν μάλιστα αναλογιστεί κανείς ότι την παραμονή της επίθεσης, ο υπεύθυνος πληροφοριών επισμηναγός Ρέινχαρτ διαβεβαίωσε τους επικεφαλής των αλεξιπτωτιστών ότι θα γίνονταν δεκτοί με ευθουσιασμό από τον πληθυσμό της νήσου, και μάλιστα ότι τους ανέμενε εκεί μια πραγματική πέμπτη φάλαγγα γερμανόφιλων

που θα αναγνωρίζονταν απαντώντας στο σύνθημα «Oberst» (:Συνταγματάρχης) με το παρασύνθημα «Bock»!

«Υποτιμήσαμε την ισχύ του αντιπάλου», αναφέρει ο Γερμανός σημαγός Σάιρμερ του III/2 Τάγματος Αλεξιπρωτιστών, «καθώς οι Εγγλέζοι είχαν εξοπλίσει, δυστυχώς, τους κατοίκους της Κρήτης, που μάχονταν με τις Κρητικές τους φορεσιές, πράγμα το οποίο αντίκειται σε όλους τους κανόνες του πολέμου».

«Ο 16ος λόχος του Συντάγματος Εφόδου», σημειώνεται στη σχετική γερμανική έκθεση, «όστις διετάχθη όπως προστατεύσει προς νότον το αεροδρόμιον του Μάλεμε, πναγκάζετο αδιακόπως να δίδη μάχας κατά των ελευθέρων σκοπευτών». Και παρακάτω: «Εις τα νότια και τα δυτικά της πόλεως του Ηρακλείου έλαβε χώραν αξιοσημείωτος αγών κατά των ελευθέρων σκοπευτών, οι οποίοι εμάχοντο καθ' ομάδας των 7-8 ανδρών. Μίας εξ αυτών ηγήτο εις παπός [pope], όστις κατόπιν ειτυφεκίσθη».

Πράγματι, η ένοπλη δράση των ιερέων, όπως και εκείνη των γυναικών, σκανδαλίζε ιδιαίτερα τους Γερμανούς. «Η επί της οδού προς την Κάντανον διατεθείσα μαχητική ομάδα μηχανικού με ενισχύσεις αντιαρματικών και μοτοσυκλετιστών», αναφέρει ο Γερμανός αντισυνταγματάρχης του 95ου Συντάγματος Αλπινιστών Βίτμαν, «προωθούμενη μέχρι Παλαιοχώρας διεξήγαγε σκληροτάτους αγώνας, ως επί το πλείστον με ομάδας αποθηριασμένων ελευθέρων σκοπευτών». Ανάμεσά τους ξεχώριζε ο αρχιμανδρίτης της Παλαιόχωρας Στυλιανός Φραντζεσκάκης, προσωποποίηση του Κρητικού καπετάν-παπά, ο οποίος οδήγησε τους ενορίτες του στην Κάνδανο με το τουφέκι στο χέρι.

Στις 21 Μαΐου στην περιοχή του Ρεθύμνου ο Αυστραλός ταγματάρχης Σάντοβερ θυμάται έναν καλόγερο οπλισμένο με ένα παλιοντούφεκο και ένα τσεκούρι περασμένο στη ζώνη του. Την επομένη, ο ίδιος καλόγερος εμφανίστηκε πάνοπλος στη μάχη, συνοδευόμενος από ένα παιδί που κουβαλούσε τα τρόπαιά του, μεταξύ των οποίων ξεχώριζε ένα γερμανικό οπλοπολυβόλο Schmeisser. Όταν Έλληνες μαχητές συνέλαβαν στην ίδια περιοχή το σμήναρχο του 2ου Συντάγματος Αλεξιπρωτιστών Στουρμ και τον παρέδωσαν στους Αυστραλούς, ο Γερμανός αξιωματικός φέρεται να διαμαρτυρήθηκε στον Αυστραλό ομολογό του αντισυνταγματάρχη Κάμπελ, με τη φράση «δεν μπορώ να ανεχθώ τους Κρητικούς να κρατούν τα γερμανικά όπλα και να πολεμούν τους Γερμανούς».

Πράγματι, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ήταν η πρώτη φορά, στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κατά την οποία οι Γερμανικές δυνάμεις αντιμετώπιζαν αντίσταση από τον ίδιο τον τοπικό πληθυσμό, άνδρες, γυναίκες ακόμη και παιδιά. Η αντίδρασή τους υπήρξε άμεση και χαρακτηριστική. Ήδη κατά τη διάρκεια των μαχών, οι πολίτες που συλλαμβάνονταν ένοπλοι ή κοντά σε σημείο που βρέθηκαν νεκροί Γερμανοί στρατιώτες, εκτελούνταν με συνοπτικές διαδικασίες. Στην αρχή οι αριθμοί

των εκτελέσεων ήταν περιορισμένοι: 6 στο Μετόχι Ηρακλείου, 4 στα Πλακάλωνα, 2 στα Καλυδώνια, 7 στο Κακόπειρο και 10 στο Καστέλλι Κισσάμου, 4 στην Κάνδανο Σελίνου, 9 στο Γαλατά των Χανίων και, ο υψηλότερος αριθμός αυτής της φάσης, 58 στα Μυσσίρια Ρεθύμνου. Ανάμεσα στους εκτελεσθέντες των ημερών της μάχης, καταγράφονται ήδη 15 γυναίκες.

Η Μάχη της Κρήτης έληξε ουσιαστικά την 31η Μαΐου και από την επομένη ημέρα, ο Γερμανικός Στρατός έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο αντεκδικήσεων, που όμοιό του δεν είχε δει το φως μέχρι εκείνη τη στιγμή σε όλη τη διάρκεια του πολέμου. Σε έξι μόνο ημέρες, 1-6 Ιουνίου, εκτελέστηκαν 200 Κρήτες σε όλο το νησί. Δεν επρόκειτο πλέον για ύποπτους που πιάστηκαν με το όπλο στο χέρι, αλλά για το σύνολο των ανδρών, σε ορισμένες περιπτώσεις και των γυναικών, που τύχαινε να βρίσκονται στα χωριά τους την ώρα που έφτανε το απόσπασμα: 42 στον Αλικιανό, 25 στο Κοντομαρί, 24 στον Κυρτομάδω, 22 στο Άδελε, κ.ο.κ. Οι εκτελέσεις συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια των τριών επομένων μηνών, με αποκορύφωμα την 1η Αυγούστου, όταν εκτελέστηκαν σε μια μέρα 207, στον Αλικιανό, το Φουρνέ και το Σκινέ.

Στις διαμαρτυρίες των προκρίτων, ο Γερμανός Διοικητής αντέταξε, στις 18 Ιουλίου 1941, μεταξύ των άλλων, το επιχείρημα ότι «*οι Κρήτες μετέσχον του κατά των Γερμανών αλεξιπτωτιστών αγώνος, ενώ από 200 ετών έχει καταργηθεί διεθνώς το δικαίωμα των πολιτών να μετέχουν του πολέμου εφ' όσον δεν στρατευθούν*».

Το επιχείρημα αυτό επρόκειτο να το επικαλεστούν επανειλημμένα οι Γερμανοί στα επόμενα χρόνια, όταν αντιμετώπισαν πλέον, μαζικά κινήματα παρτιζάνων στη Γιουγκοσλαβία, τη Σοβιετική Ένωση, τη Γαλλία, την Ιταλία, αλλά και στην ίδια την Ελλάδα. Το ζήτημα απασχόλησε μεταπολεμικά και το Δικαστήριο Εγκληματιών Πολέμου, που αποφάνθηκε εις βάρος της Γερμανικής ερμηνείας, επικαλούμενο τη Διεθνή Σύμβαση της Χάγης του 1907, σύμφωνα με το άρθρο 1 της οποίας «*οι νόμοι, τα δικαιώματα και οι εκ του πολέμου υποχρεώσεις εφαρμόζονται ουχί μόνον εις τον τακτικόν στρατόν, αλλά και εις τας εθνοφρουράς και τα σώματα των εθελοντών*», αρκεί να εκπληρούν τέσσερις όρους: «*να διατελούν υπό την αρχηγίαν προσώπου ευθυνομένου δια τους υφισταμένους του, να έχουν σταθερόν και εξ αποστάσεως διακριτόν σημείον, να φέρουν τα όπλα αποκαλύπτως και να συμμορφούνται κατά τας επιχειρήσεις προς τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου*».

Η ερμηνεία αυτή φαίνεται καταρχήν να επιβεβαιώνει την κρισιμότητα της ύπαρξης διακριτικού σημείου που να υποδηλώνει τον μαχητή. «*Η πιο ασυγχώρητη πράξη κατά των Κρητών εθελοντών*», εκτιμά ο Βρετανός ιστορικός Άντονι Μπήβρορ, «*υπήρξε ο μη εφοδιασμός τους με κάποιο είδος στολής που θα τους προσέδιδε μια επίσημη ιδιότητα, προστατεύοντάς*

τους έτσι ώστε, όταν συλλαμβάνονταν, να μην εκτελούνταν ως ελεύθεροι σκοπευτές». Πράγματι, δεν υπήρξε ούτε μια διαταγή, έστω της τελευταίας στιγμής, που να επιβεβαιώνει τυπικά την ύπαρξη της πολιτοφυλακής, με πρόχειρα περιβραχιόνια ή και χωρίς, ώστε οι Κρητικοί που αντιστάθηκαν να χαρακτηριστούν αιχμάλωτοι πολέμου και να μην εκτελούνται. Είναι βέβαιο ότι δεν θα γλίσωναν όλοι, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις που τουφεκίστηκαν ακόμη και έφεδροι στρατιώτες που συμμετείχαν στις μάχες, όμως καταγράφονται και αντίθετα παραδείγματα όπου, επιδεικνύοντας τις προσκλήσεις που είχαν λάβει το χειμώνα για να επανδρώσουν την Πολιτοφυλακή, κάποιοι αιχμάλωτοι Κρητικοί σώθηκαν από το εκτελεστικό απόσπασμα.

Στις Βουκολιές, οι Γερμανοί αλпинιστές του ταγματάρχη Σέττε δέχθηκαν επίθεση από ομάδα ελευθέρων σκοπευτών, στη διάρκεια της οποίας σκοτώθηκε ο λοχίας του αλβανικού μετώπου Γιάννης Λαζόπουλος. Το νεκρό του σώμα, που έφερε τη στρατιωτική στολή, έπεισε τους Γερμανούς ότι συγκρούστηκαν με μονάδα του τακτικού στρατού, με αποτέλεσμα να αποφευχθούν τα προγραμματισμένα αντίποινα κατά των κατοίκων του παρακείμενου χωριού. «Ο Λαζόπουλος», παρατηρεί ο Ευτύχης Μαλεφάκης, «έσωσε και νεκρός τις Βουκολιές».

Εντούτοις, το Δικαστήριο Εγκλημάτων Πολέμου έλαβε υπόψη του και το άρθρο 2 της Χάγης, σύμφωνα με το οποίο «υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι κάτοικοι μη καταληφθείσας χώρας, άμα τη προσεγγίσει του εχθρού λαμβάνουν αυθορμήτως τα όπλα, χωρίς να οργανωθούν συμφώνως προς το άρθρον 1, ελλείψει χρόνου», και σε αυτή την περίπτωση δεν απαιτείται να τσέλουν υπό αρχηγό ή να φέρουν στολή ή άλλο διακριτικό, αρκεί να φέρουν φανερά τα όπλα τους και να συμμορφώνονται προς τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου. Ουδεμία λοιπόν επίκληση στο διεθνές δίκαιο δεν μπορεί να αθώσει τα γερμανικά εγκλήματα του 1941 στην Κρήτη. Σήμερα άλλωστε γνωρίζουμε ότι οι αποφάσεις είχαν ληφθεί εκ των προτέρων. Πράγματι, στις 13 Μαΐου του 1941, ο Χίτλερ είχε υπογράψει το άκρως απόρρητο διάταγμα «περί διακανονισμού ειδικών στρατιωτικών μέτρων», εν όψει όχι βέβαια της επιχείρησης κατά της Κρήτης αλλά κατά της Σοβιετικής Ένωσης.

«Οι αντάρτες πρέπει να θανατώνονται ανηλεώς υπό των στρατιωτικών τμημάτων κατά τη διάρκεια της μάχης ή της καταδίωξής τους. Επίσης οιαδήποτε επίθεση υπό πολιτών του εχθρού κατά της Βέρμαχτ πρέπει να καταπολεμείται υπό των τμημάτων στο σημείο της επίθεσης με τα πλέον ακραία μέσα, έως τον εκμηδενισμό των επιτιθεμένων. Σε περίπτωση που παρόμοια μέσα δεν είναι δυνατόν να ληφθούν αμέσως, οι ύποπτοι επιθέσεων θα φέρονται αμέσως ενώπιον ενός αξιωματικού, ο οποίος θα αποφασίζει εάν θα εκτελεστούν. Εναντίον χωρίων από τα οποία η Βέρμαχτ δέχθηκε ύπουλη και κακόβουλη επίθεση, εάν οι συνθήκες δεν επιτρέπουν

τον άμεσο προσδιορισμό των υπευθύνων ατόμων, θα εφαρμόζονται δια της βίας συλλογικά κατασταλτικά μέτρα άμέσως». Το διάταγμα κατέληγε με την υπόμνηση ότι πρέπει να παραμείνει άκρως απόρρητο μέχρι την 1η Ιουνίου 1941.

Το μεσημέρι της επομένης, 2 Ιουνίου, ο υπολοχαγός Χορστ Τρέμπε, μόνος επιζών αξιωματικός του III Τάγματος Εφόδου, έμπαινε με τους εναπομείναντες αλεξιπτωτιστές του στο Κοντομαρί, στην περιφέρεια του οποίου η μονάδα του είχε 400 νεκρούς την πρώτη ημέρα της μάχης. Λίγες ώρες αργότερα εκτελούνταν σε κοντινό λιόφυτο οι 25 άνδρες που βρέθηκαν παρόντες στο χωριό.

Οι Απώλειες των αντιπάλων στη μάχη της Κρήτης

	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	ΝΕΚΡΟΙ	ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ	ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ 17.000 ΝΕΚΡΟΙ 1.100	Κρήτες εθελοντές	6.000	600	500	
	Ελλ. Στρατός & Χωροφυλακή	11.400	500	400	5.300
	Σύνολο				
	Ελλήνων μαχητών	17.400	1.100	900	5.300
ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ 28.600 ΝΕΚΡΟΙ 3.600	Νεοζηλανδοί	7.100	680	1.500*	2.200
	Αυστραλοί	6.500	280	500	3.100
	Βρετανοί	15.000	740	300	7.000
	Βρετανικό ναυτικό & αεροπορία		1.900	200	
	Σύνολο Συμμάχων	28.600	3.600	2.500	12.300
ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ 23.000 ΝΕΚΡΟΙ 4.200	Αλεξιπτωτιστές	8.000	3.100	2.000	
	Αλπινιστές	15.000	600	500	
	Αεροπόροι		500	100	
	Σύνολο Γερμανών	23.000	4.200	2.600	

Οι συνέπειες της Μάχης για το σώμα των Γερμανών Αλεξιπτωτιστών

Ως το Μάιο του 1941, μετά από δύο σχεδόν έτη πολέμου, οι αλλη-πάλληλες στρατιωτικές νίκες της Γερμανίας είχαν επιτευχθεί έναντι εξαιρετικά χαμηλού τιμήματος. Οι γερμανικές απώλειες στη Μάχη της Κρήτης προκάλεσαν σοκ στην Ανώτατη Γερμανική Ηγεσία και τον ίδιο τον Χίτλερ προσωπικά, καθώς υπήρξαν βαρύτερες όλων των μέχρι τότε πολεμικών επιχειρήσεων, εάν εξεταστούν σε σχέση με το σύνολο των εμπλεκόμενων δυνάμεων, τη σημασία του διακυβεύματος και την έκταση του καταληφθέντος εδάφους. Η εκστρατεία κατά της Πολωνίας, λόγου χάριν, στην οποία πολέμησαν επί ένα μήνα περίπου ένα εκατομμύριο Γερμανοί εναντίον 500.000 Πολωνών κόστισε στους Γερμανούς 16.000 νεκρούς, ενώ άλλοι 5.000 έχασαν τη ζωή τους στην εκστρατεία κατά της Νορβηγίας, όπου αντιπαρατέθηκαν επί δύο μήνες 100.000 Γερμανοί έναντι 50.000 Νορβηγών και 40.000 Συμμάχων.

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι απώλειες στη Μάχη της Κρήτης υπήρξαν, όχι αναλογικά πλέον αλλά σε απόλυτους αριθμούς, σημαντικά βαρύτερες από το σύνολο των απωλειών όλης της προηγούμενης εκστρατείας κατά της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδας: 4.200 νεκροί και 2.600 τραυματίες μέσα σε δέκα ημέρες στην Κρήτη, έναντι 1.750 νεκρών και 3.900 τραυματιών σε ένα μήνα στα Βαλκάνια.

Ειδικά στην περίπτωση των αλεξιπτωτιστών, η αποθέωσή τους υπήρξε και το κύκνειο άσμα τους: 3.100 νεκροί, δηλαδή τουλάχιστον ένας στους τρεις αλεξιπτωτιστές που ρίφθηκαν στην Κρήτη σκοτώθηκε – ένας στους δύο κατεγράφη ως απώλεια, αν συνηπολογιστούν και οι 2.000 τραυματίες. Ανάμεσά τους ο διοικητής της αερομεταφερόμενης μεραρχίας, δύο διοικητές συνταγμάτων, πέντε διοικητές και υποδιοικητές ταγμάτων και δεκατρείς διοικητές λόχων. Μετά την Κρήτη, η μεραρχία των Γερμανών αλεξιπτωτιστών είχε ουσιαστικά τεθεί εκτός μάχης και χρειάστηκαν πέντε μήνες εντατικής ανασυγκρότησης στη Γερμανία, προτού βρεθεί ξανά στα πεδία των μαχών.

Παρά τις φαντασιόπληκτες καυχησιολογίες του Γκαίμπελς, στις 4 Ιουνίου 1941, ότι στην επιχείρηση κατά της Κρήτης «*θεωρία και πρακτική ταίριαξαν απολύτως*» και «*δεν θα χρειαστεί να αλλάξουμε κάτι όταν ανάλογα εγχειρήματα ανακλύφουν στο μέλλον*», ο Χίτλερ δεν άργησε να προσγειώσει τον ενθουσιώδη συνεργάτη του δύο εβδομάδες αργότερα – μιλώντας για «*βαριές θυσίες*» και για «*επώδυνο πείραμα*» που δεν μπορεί να επαναληφθεί – αλλά και να κόψει τα φτερά του επικεφαλής των αλεξιπτωτιστών πτέρarquου Κουρι Στούντενι, στον οποίο, μετά την παρασημοφορία του ένα μήνα αργότερα, δεν παρέλειψε να αποφανθεί: «*Η Κρήτη*

απέδειξε ότι η εποχή των αλεξιπτωτιστών τελείωσε. Η χρήση τους απαιτεί τον αιφνιδιασμό, ο οποίος δεν είναι πλέον εφικτός».

«Για μένα, τον επικεφαλής των Γερμανικών αερομεταφερομένων δυνάμεων», έκανε αργότερα τον απολογισμό του ο ίδιος ο Στούντεντ, «και μόνο το όνομα της Κρήτης διεγείρει πικρές αναμνήσεις. Έσφαλα όταν πρότεινα την επιχείρηση και το λάθος μου, όχι μόνο κόστισε την απώλεια τόσων πολλών αλεξιπτωτιστών —που τους είχα σαν γιούς μου— αλλά μακροπρόθεσμα οδήγησε στην ανυπαρξία συνολικά το Γερμανικό αερομεταφερόμενο όπλο που είχα δημιουργήσει».

Πράγματι, παρά τις ελπίδες του Στούντεντ, ουδέποτε πλέον οι Γερμανοί εκμεταλλεύτηκαν τους αλεξιπτωτιστές ως ιδιαίτερο στρατηγικό όπλο, αλλά αρκέστηκαν να τους χρησιμοποιούν ως επίλεκτα μονάδα καταδρομών. Και αποτελεί ειρωνεία το γεγονός ότι οι Σύμμαχοι, που δεν είχαν αρχικά αναπτύξει το σώμα αυτό όσο οι Γερμανοί, όχι μόνον δεν κατέληξαν στα ίδια με τον Χίτλερ απαγορευτικά συμπεράσματα αλλά, αντλώντας τα ορθά διδάγματα από τη Μάχη της Κρήτης, χρησιμοποίησαν αργότερα με επιτυχία το στρατηγικό πλεονέκτημα των αερομεταφερομένων στρατευμάτων, ιδιαίτερα στη Σικελία, την απόβαση της Νορμανδίας και την απελευθέρωση των Κάτω Χωρών.

Ο Λεωνίδας Φ. Καλλιβρετάκης είναι Δρ. Ιστορίας, Διευθυντής Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Το κείμενο για τη Μάχη της Κρήτης δημοσιεύτηκε σε συντομευμένη μορφή, στην εφημερίδα «Τα Νέα» — Πρόσωπα 21ος αιώνας (τεύχος 116), στις 26 Μαΐου 2001.

«— Ευθύς ως είδαμε τ' αεροπλάνα, φωνάξαμε "Απάνω τους μωρέ παιδιά", πήραμε τ' άρματα και κυθήκαμε.

— Ποια άρματα; ρώτησα, είχατε άρματα;

— Πώς δεν είχαμε. Άλλοι είχαν παλιές καραμπίνες, άλλοι μαχαίρες κι άλλοι είχαν ραβδιά. Την ώρα που έπεφτε ένας "ουρανίτης", ήταν ακόμη ζαλισμένος και μεις χυμούσαμε απάνω του, τον σκοτώναμε με τα ραβδιά, με τις μαχαίρες, τον ξαρμάτωναμε και σιγά-σιγά γέμιζε και μας η χούφτα μας πολυβόλο και περίστροφο».

Νίκος Καζαντζάκης, Κρήτη, Νησί μου.